

EDUCATION IN THE ROMANIAN LANGUAGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Brândușa Juică

Assoc. Prof, PhD, University of Belgrade, Teacher Training Faculty

Abstract: Education is the most important sector of the culture of the Romanian national minority living in the Republic of Serbia. As an institution, aside from the Church, school is one of the primary factors that has contributed to the cultivation and preservation of the mother tongue and national identity, as well as to the creation of cultural values that identify and affirm the Romanian national minority in the multicultural context of Serbia.

The historical evolution of education with Romanian as the teaching language, with the modalities of school organization and their distribution, is presented in several monographic studies signed by local authors.

In the present article we highlight some essential aspects concerning the evolution and specificity of the schools with Romanian as the teaching language, without neglecting the real and visible sinuosities. The maximum reference period of this research is the interval between the time when the Romanians from Vojvodina (currently in the Republic of Serbia) became minority and the present time.

Keywords: education, Romanian language, identity, evolution, specific

Introducere

Destinul școlii cu predare în limba română din actuala Republică Serbia a fost marcat de-a lungul vremurilor de specificul contextelor socio-culturale și politice, de condițiile economice și, nu în ultimul rând, de conștiința identitară. Școala în limba maternă constituie „condiția *sine qua non* a realizării depline a personalității românilor din Voivodina, șansa unei minorități naționale de a se afirma în concertul spiritual al naționalităților din Voivodina.” (Spăriosu 1997: 6)¹. Alături de Biserică, reprezintă unul dintre factorii primordiali care contribuie la cultivarea și păstrarea limbii materne și a identității naționale, precum și la crearea valorilor culturale.

În această modestă expunere, privind o perioadă aproximativ de un secol de învățământ în limba română, ne-am propus să prezentăm unele realizări și caracteristici evolutive, fără a neglija sinuozițiile reale și vizibile, ale celui mai de seamă sector al culturii minorității naționale române de la extrema vestică a românității.

Învățământul – cel mai sensibil și productiv sector al culturii minorității naționale române

---

¹ Trăilă Spăriosu, una din personalitățile de seamă ale învățământului românesc, în cartea *Învățământul primar românesc din Banatul iugoslav în secolul XX*, a studiat acest sector cu instrumentele omului de știință, accentuând: legislația în domeniu, evoluția școlii primare, lupta pentru *învățământul românesc* (poate impropriu spus, căci nu se folosesc manuale elaborate după programe românești), consolidarea învățământului primar; planuri și programe școlare, dascălii de altădată, învățătorii contractuali, pregătirea profesională a învățătorilor, manualele școlare românești, modul de organizare și funcționare a învățământului primar, șansele învățământului în limba română.

După ultimul recensământ din anul 2011, în Voivodina (Banatul Sârbesc fiind o parte componentă a acesteia) s-au înregistrat 25. 410 de români. Raportat la situația din anul 2002, când au fost 30. 419, scăderea numărului conaționalilor noștri este de 16, 46%, respectiv cu 5009. Privind în urmă, se observă că această diminuare este un proces continuu și ireversibil.² Factorii care generează această realitate sunt multipli. O cercetare mai amplă a lor ar demonstra dacă precumpănesc cei de natură biologică sau socială: asimilarea, plecarea la muncă provizorie în străinătate și integrarea tinerei generații în aceste societăți, căsniciile mixte sau poate chiar acțiunea lor conjugată, pe fondul crizei materiale și morale a mediului existențial dat.

În primii ani ai perioadei interbelice, când problema delimitării Banatului încă nu a fost definitiv rezolvată, „atitudinea autorităților Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor față de populația românească nu asigură în întregime dezvoltarea liberă a vieții școlare și culturale a acestei comunități” (Măran, Greoneanț, Cinci 2017: 26), ceea ce a provocat plecarea și stabilirea în România a unui număr mare de intelectuali, jurnaliști, funcționari, preoți, dar mai ales învățători. În această situație, în unele sate românești, autoritățile au numit învățători sârbi, bulgari și ruși, care nu cunoșteau limba română, iar cursurile se desfășurau în limba sârbă (Popi 1993: 193).

Pentru învățământul în limba română din actuala Republică Serbia, cel mai sensibil și productiv sector al culturii minorității naționale române, de importanță majoră au fost tratativele purtate între demnitarii țării noastre de origine și cei ai țării în care trăim, din anii 1921, 1922, 1923 și 1927 – când la Bled a fost semnat un *ACORD* despre școlile românești din Banatul Iugoslav și cele sârbești din Banatul Românesc. Aceste tratative au ajuns la punctul final în anul 1933 – la 10 martie – prin semnarea unei Convenții școlare româno-iugoslave. Documentul s-a numit *Convențiune relativă la reglementarea școlilor primare minoritare din Banat* (Popi 1996: 158) și a fost conceput pe baza celui mai onest principiu al relațiilor internaționale, cel al reciprocității, care a putut fi luat în considerare datorită unor fapte reale existente în părțile acestei regiuni.

Pentru minoritatea română din Banatul Iugoslav, înlocuirea școlilor confesionale cu cele subvenționate de stat, deschiderea secțiilor cu limba de predare română, la Liceul din Vârșeț în anul școlar 1934-1935 și la Școala Normală în 1935-1936, precum și a Internatului român (la 1 octombrie 1935), venirea profesorilor și a învățătorilor contractuali din România (în anul 1935, un număr de 45) a însemnat un reviriment de proporții.

Semnificația culturii, și multiplele ei aspecte, a fost înțeleasă just de către un mare număr de români. În sensul că și-au trimis copiii la aceste școli la Vârșeț sau au acceptat încadrarea în societățile culturale din mediile rurale, unde acești intelectuali (selectați după competența lor profesională) au organizat activități culturale de interes major, agreate de tineri și de cei care deja au fost membri unor coruri sau societăți culturale.³

Cultura minoritară, pe care românii au creat-o pe parcursul secolului trecut ca o veritabilă punte de legătură între valorile naționale și cele ale țării în care trăiesc, a contribuit la demnitatea lor națională, culturală și religioasă.

Învățământul în limba română din Iugoslavia a fost reglementat de legile acestei țări, în momentul de față de Legea învățământului din Republica Serbia, care în Voivodina asigură drepturi la identitatea națională, culturală și religioasă.

² La recensământul din 1981, în Voivodina, s-au înregistrat 47. 289 de români, iar în anul 1991 - 38. 830 de etnici români.

³ În Banat tradiția corală are rădăcini încă din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Din anul 1918 și până în prezent, învățământul în limba română, ne referim la învățământul numit în actele oficiale *învățământ elementar*, a parcurs câteva perioade, care au fost determinate de legile adoptate în acest timp.

Prima perioadă este cea cuprinsă între anii 1918-1935, când învățământul în limba română a fost într-o situație deosebit de dificilă, atât din punct de vedere al organizării, cât și al desfășurării activității didactice. Această stare de fapt a continuat să fie prezentă până la aplicarea în practică a Convenției școlare româno-iugoslave, menționată mai sus.

O nouă etapă a fost cea de după cel de-al Doilea Război Mondial până în anul 1958, când a fost adoptată și aplicată în practică Legea despre învățământul obligatoriu de șapte ani (în 1945) și de opt ani (din 1952). Pentru învățământul în limba română din Voivodina, acest moment a marcat un progres cantitativ și calitativ, prin faptul că s-a majorat numărul de elevi, de clase și de cadre didactice.

În perioada următoare, din 1958, prin Legea generală a învățământului s-a instituit un nou sistem școlar, consolidându-se și principiile reglementării învățământului în limbile minorităților, inclusiv cel cu limba de predare română, cu specificurile sale concretizate la disciplina de învățământ limba și literatura română, atât în școlile primare, cât și în cele secundare.

Anul 1974 a marcat începutul unei etape deosebit de importante pentru evoluția generală a procesului instructiv-educativ, dar în special pentru învățământul popoarelor și minorităților naționale din Voivodina. Din acel an Provincia Voivodina a adoptat documentele școlare și legislative în mod independent. În contextul învățământului voivodinean, Planul de învățământ și programele de predare a limbilor materne au avut parte de modificări benefice. În acest sens precizăm că „programa de limbă română pentru școala primară intrată în vigoare în anul școlar 1974/1975 este o programă de tip complex.” (Spăriosu 1997: 35).

În deceniile următoare elaborarea noilor planuri și programe școlare a fost influențată de restructurarea ciclurilor și profilurilor educative, precum și de condițiile socio-culturale și politice instaurate după dezmembrarea Iugoslaviei.

Pentru învățământul în limba română evidențiem drept specifice următoarele aspecte:

- După cel de-al Doilea Război Mondial, a existat învățământ în limba română în 22 de școli primare, cu 82 de clase și 3.465 de elevi (conform informațiilor statistice oficiale)⁴;

- În anul școlar 1952-1953, școli cu limba de predare română au existat în 39 de localități, cu 144 de despărțăminte și 4.679 de elevi.

- Cel mai mare număr de despărțăminte în limba română a existat în anul școlar 1960/1961 – 183, iar cea mai numerică populație școlară a fost în anul școlar 1961/1962 – 5.388 de elevi.

De atunci, a început scăderea constantă a numărului de elevi în clasele cu predare în limba română, următorul pas fiind reducerea despărțămintelor și, în final, închiderea secțiilor școlare, în localitățile unde se înregistrează și scăderea constantă a populației de etnie română.

După cele mai recente informații⁵, școli cu predare în limba română există în 23 de localități voivodine. Școli generale cu opt ani în care procesul de învățământ se desfășoară în limba română sunt în 11 localități, iar restul sunt școli în care funcționează doar clasele primare I-IV, cele mai multe cu activitate simultană. Învățământ preșcolar în limba română se organizează în mod obișnuit pe lângă școlile generale.

⁴ Pokrajinski zavod za statistiku, Vaspitanje i obrazovanje, Novi Sad, decembar, 1980, Statistički bilten, pag. 25

⁵ Datele sunt culese din rapoartele oficiale ale Consiliului Național al Minorității Naționale Române din Serbia

În unele localități în care mai trăiesc familii de români, dar nu mai există secții școlare cu predare în limba română, se organizează grupe de elevi care învață *limba română cu elemente ale culturii naționale*. Copiii care studiază această disciplină opțională urmează restul cursurilor în limba sârbă. Ei provin, în general, din familii mixte.

Pe lângă școlile generale, care în majoritatea lor funcționează în mediul rural, în prezent se desfășoară cursuri în limba română la nivel mediu, post liceal și universitar.

Învățământ liceal (clasele IX-XII) cu secții de predare în limba română există în două instituții de învățământ, iar învățământ postliceal se desfășoară în cadrul institutului pentru formarea educatorilor din Vârșeț (Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Educatori „Mihailo Palov”), unde există de asemenea și o secție în limba română.

Limba și literatura română și discipline înrudite se studiază la Facultatea de Învățători și Facultatea de Filologie - Universitatea din Belgrad, precum și la Facultatea de Filosofie a Universității din Novi Sad.

În spațiul marilor deschideri ale României de după Revoluția din decembrie 1989, s-au aflat și românii din fosta Iugoslavie. În acest context, au beneficiat de locuri în învățământul mediu și universitar și post-universitar românesc, de burse de studii un număr mare de tineri. Aceste inițiative au dobândit continuitate până în prezent. Pentru cadrele didactice, începând din anul 1991, Fundația Culturală Română a organizat ani de-a rândul cursuri de perfecționare.

O importanță aparte pentru cadrele didactice din învățământul cu predare în limba română a avut și participarea acestora la diverse reuniuni științifice și de specialitate organizate în România, prin intermediul cărora și-au dezvoltat și aprofundat o serie de experiențe benefice și în primul rând competențe lingvistice. Ultimii ani sunt marcați și de acțiunile de mobilități *Erasmus*, prin intermediul cărora studenții și profesorii români au oportunitatea de a dobândi cunoștințe noi, de a împărtăși experiențe în cadrul unor universități de prestigiu din România.

Câteva considerații despre învățământul pedagogic în limba română

Învățământul pedagogic în limba română, de la înființarea căruia marcăm opt decenii și jumătate de existență și succese de importanță majoră pentru multiple aspecte culturale românești, a funcționat și funcționează în conformitate cu legile țării în care se desfășoară, cu drepturi și obligații complementare.

Pregătirea învățătorilor pentru învățământul primar cu predare în limba română a început în anul școlar 1935/1936, când s-a înființat Secția în limba română pe lângă Școala Normală de la Vârșeț. La început Secția în limba română a Școlii Normale nu era o secție pur românească, independentă. „Elevii români au învățat în limba maternă în primele clase numai limba și literatura română, religia și grupa științelor pedagogice (pedagogia, metodică, didactică, psihologia copilului, exercițiile practice) și cântul bisericesc.” (Popi 2006: 60), restul disciplinelor le-au studiat în limba sârbă, împreună cu elevii de la Secția sârbă. Prima secție independentă în care au fost încadrați doar elevi români s-a înființat în anul școlar 1941/1942, iar din anul următor aceștia au studiat toate disciplinele în limba română.

La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, situația învățământului pedagogic în limba română a traversat o perioadă dificilă, datorită faptului că majoritatea profesorilor cu cetățenie română s-au întors în România. Secția în limba română și-a continuat activitatea, însă cu un număr mult mai mic de profesori și elevi. În lipsa cadrelor calificate au fost angajați învățători din loc. O oarecare ameliorare a apărut în anii următori, când au fost angajați propunători, absolvenți ai Școlii Superioare de Pedagogie din Novi Sad.

Secția română a Școlii Normale de la Vârșeț, cu durata de studii de cinci ani, și-a desfășurat activitatea până în anul școlar 1970/1971. În acest răstimp, au obținut diploma de învățător 438 de elevi români. (Spăriosu 1997: 46).

În contextul reformelor școlare din fosta Iugoslavie, Secția în limba română a Școlii Normale de la Vârșeț, de fapt unica instituție școlară din Iugoslavia în care se formau învățători pentru învățământul în limba română, își continuă activitatea în cadrul instituției nou înființate *Academia Pedagogică*, alături de Secția în limba sârbă. Academiiile pedagogice din întreaga țară și-au deschis porțile în anul 1973, iar durata studiilor a fost de 6 ani. Primul ciclu avea durata de patru ani și nivel mediu de școlarizare, iar în ciclul doi studiile au durat doi ani și au avut nivel superior, fiind organizate conform Legii învățământului superior republican. În anii următori, mai precis în perioada 1977-1983, încetează activitatea ciclului întâi, pregătirea învățătorilor s-a organizat doar la nivel superior. Pentru Secția în limba română a Academiei Pedagogice, una dintre problemele majore a fost asigurarea cadrelor cu grade didactice și titluri științifice (Popi, Măran, Spăriosu, Negru, Paser, Cebzan, Lelea, Cinci: 87).

Din anul școlar 1993-1994, Academia Pedagogică s-a transformat în Școală Superioară pentru Instruirea Educatorilor. În cadrul acestei instituții s-au pregătit cadre pentru învățământul preșcolar, atât în limba sârbă, cât și în limba română, existând programe speciale pentru disciplinele care s-au studiat în limba maternă a studenților. Odată cu aceste înnoiri, intervin schimbări și în ceea ce privește pregătirea învățătorilor pentru ciclul primar. Astfel, absolvenții academiilor pedagogice, în urma susținerii unui set de examene, au continuat studiile la nivel universitar. Pentru absolvenții Academiei Pedagogice din Vârșeț astfel de studii a organizat, la Vârșeț, Facultatea de Învățători a Universității din Belgrad.

Ca eveniment de importanță majoră pentru istoria instituției de învățământ din Vârșeț, precum și a învățământului pedagogic în limba română, se consemnează deschiderea, în anul universitar 1998-1999, a Departamentului Facultății de Învățători din Belgrad. În cadrul acestuia funcționează în paralel două secții, în limba sârbă și română. Cu timpul, numărul studenților români a scăzut treptat, iar în urma acreditării din anul 2013, Secția în limba română a Facultății de Învățători din Belgrad nu mai poate beneficia de acest statut. Studenții români care se pregătesc pentru profesia de învățător studiază în limba maternă doar un număr de discipline, care constituie *Modulul în limba română*. Absolvenții acestui modul au dreptul de a elabora teza de master în limba maternă, însă tradusă și în limba sârbă.

Revenind la activitatea instituției în care se pregătesc cadre pentru învățământul preșcolar, care în prezent poartă numele de Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Educatori „Mihailo Palov” – Vârșeț, este demn de amintit faptul că în cadrul acesteia funcționează trei secții: în limba sârbă, română și romă, fiind unica instituție din regiune în care funcționează o secție pentru romi. Românii și romii nu studiază toate disciplinele în limba lor maternă. Pe lângă studii de licență (cu durata de trei ani), începând cu anul universitar 2019-2020 se desfășoară și studii de master. În cadrul acestora sunt acreditate și unele discipline în limba română și romă.

Organizarea și realizarea studiilor în limba română, precum și a altor activități extracurriculare solicită sprijinul și implicarea Catedrei de limba română care, alături de Catedra de limba sârbă și romă, aparține *Catedrei de limbi materne*. În cadrul Departamentului Facultății de Învățători nu funcționează o catedră independentă pentru limba română. Profesorii care țin cursuri în limba română sunt membri ai catedrelor de specialitate ale Facultății din Belgrad.

Concluzii

În viața comunităților umane școala reprezintă calea spre civilizație, iar pasul ei înainte este sinonim cu ascensiunea societății în general. Același rost l-a avut și în cazul comunității românești în discuție. Însă, după întregirea neamului românesc, când o parte din românii bănățeni au rămas la periferia limbii lor materne, importanța școlii devine cu atât mai mare. Aceasta, alături de biserică, și-a asumat nobila misiune de a păstra și cultiva limba română și spiritul identitar, de a crea valori, care să identifice și să afirme cultura minorității naționale române într-o lume a multiculturalității și interculturalității.

Purtând în esență specificul contextului socio-cultural și legislativ al statului iugoslav și apoi sârbesc, învățământul cu predare în limba română a avut o evoluție vizibilă și continuă, în timp ce începuturile sale se situează într-un trecut îndepărtat.⁶ De-a lungul timpului și-a lăsat amprenta asupra formării elitei intelectuale românești, în cadrul căreia recunoaștem nume cunoscute de profesori, istorici, prozatori, poeți, muzicieni, jurnaliști ...

În mod aparte relevăm faptul că, cele opt decenii și jumătate de existență a învățământului pedagogic în limba română, și de dezvoltare a sa în spiritul toleranței interetnice și a conviețuirii, confirmă atașamentul față de valorile universale.

În pofida tuturor vicisitudinilor, istoria învățământului în limba română a fost scrisă la extrema vestică a românității.

BIBLIOGRAPHY

Almăjan (2010): Rodica Almăjan, *Învățământul românesc din Voivodina*, Zrenianin: Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina.

Măran, Greoneanț, Cinci (2017): Mircea Măran, Eufrozina Greoneanț, Eugen Cinci, *Românii din Vârșeț*, Vârșeț: Școala de Înalte Studii pentru Educatori „Mihailo Palov”, 2017.

Popi (1993): Gligor Popi, *Românii din Banatul Sârbesc*, Panciova, București: Editura Libertatea și Editura Fundației Culturale Române.

Popi, Măran, Spăriosu, Negru, Paser, Cebzan, Lelea, Cinci (2006): G. Popi, M. Măran, T. Spăriosu, A. Negru, V. Paser, V. Cebzan, I. Lelea, E. Cinci *Instruirea învățătorilor și a educatorilor la Vârșeț*, Vârșeț: Visoka škola za obrazovanje vaspitača – Vršac.

Popi (1996): Gligor Popi, *Românii din Banatul iugoslav (1918-1941)*, Timișoara: Editura de Vest.

Spăriosu (1997): Trăilă Spăriosu, *Învățământul primar românesc din Banatul iugoslav în secolul XX*, Panciova: Editura Libertatea.

---

⁶ Se apreciază că cea mai veche școală românească din Banatul Sârbesc de astăzi a fost Școala de zugrăvi de la Srediștea Mică, fondată de Vasile Diaconovici Loga, în anul 1736. (Almăjan 2010: 15).